

bir nacak büyük yongalardan yapılmışlardır. Ayrıca bu yataktan başka 7 yatakta daha Acheuléen'e rastlanılmıştır.

Mary Leakey, bahsedilen bu 8 Acheuléen oluşumunda nacaklar ve iki yüzeyli aletlerin oranının çok değişiklik gösterdiğini ve II. Yatak'ta Acheuléen'den tek bir nacak bulunduğunu belirtir. Ayrıca IV: Yatak'ta nacakların oranı %5 ile 33 oranında değişir. IV. Yatağın üst kısımlarında ise %53 oranındadır. Masek Yataklarında da hiç nacak bulunmamıştır. Olduvai Gorge'da taş endüstrileri incelendiğinde ortaya çıkan ilginç bir gerçek, "Gelişmiş Oldovan" ile Acheuléen'in çok uzun bir dönem boyunca devam eden çağdaşlığıdır.

Afrika'da Olduvai Boğazı'ndan başka diğer istasyonlarda da Acheuléen'e rastlanmıştır. Tanzania'da Isimila'da Prof. Clark Howell tarafından kazılmış çok güzel bir yatak bulunur. Kenya'da Ologesailie yatağı ki Mary Leakey tarafından bulunmuştur, 12 seviye içerir. Bütünlüğü içinde endüstri bir Üst Acheuléen'e tekabül eder. İki yüzeyli aletler ve nacaklar çok sayıdadır. Yine Kenya'da Rift Vadisi'nde Naburu yakınında Kariandusi'de Üst Acheuléen bulunmuştur.

Bir diğer önemli buluntu yeri Kuzey Rodezya'da Tanganika Gölü'nün güneydoğu ucunda bulunan Kalambo Falls buluntu yeridir. Prof. Desmond Clark tarafından kazılan bu yerde 55.000 yıl ile yaşlandırılan çok geç bir Acheuléen seviye saptanmıştır. Etiyopya, Somali, Sudan (Klur Abu Anga ve Wadi Afu) ve Mısır'da da Acheuléen kültürün değişik safhalarına rastlanılmıştır. Güney Afrika'da birkaç mağarada ve Mali'de Sahra çevresi bölgede Acheuléen çok sayıdadır.

Kuzey Afrika'da önemli Acheuléen buluntu yerleri ise Fas'ta Sidi Abderrahman, Cezayir'de Ternifine ve Tunus'ta Sidi Zin'dir. Sahra'da ise Acheuléen çoğalır ve çoğunlukla oldukça evrimleşmiş görülür.

Acheuléen kültür Avrupa kıtasında da oldukça yaygındır ve birçok merkezde rastlanılmıştır. Bunlardan önemli olan bazılarının yalnızca isimlerini vermekle yetineceğiz: Başta Saint-acheul ve La Micoque olmak üzere Dordogne Bölgesi'nde Combe Grenal, Charente Bölgesi'nde La Chaise, Madrid'in yaklaşık 100 Km. kuzeydoğusunda Torralba, İtalya'da Basilicate'de Venosa (Üst Acheuléen) ve Roma yakınlarındaki Torre in Pietra buluntu yerleri sayılabilir. Belçika'da Orta ve Üst Acheuléen vardır ve İngiltere ile Fransa'da bulunanlardan az farklıdır. İspanya'da ise Acheuléen çok boldur ve Afrika Acheuléen'i ile açık bir akrabalık gösterir.

Orta ve Doğu Avrupa'ya doğru Acheuléen seyrekleşmeye başlar. Bununla birlikte Almanya'da yine önemli yataklar vardır. Özellikle Leipzig yakınındaki Markkleeberg'de iki yüzeyle aletler vardır. Polonya'da Üst Acheuléen ya da Micoquien olup olmadığı henüz belli değildir. Yunanistan'da da şüpheli olarak Acheuléen izleri bulunduğu söylenmektedir. Bordes Avrupa bütünlüğü içinde Acheuléen'e bakıldığında bu kültürün batılı bir olgu gibi görüldüğünü belirtir.

Asya Kıtası'na genel bir bakış yapılacak olursa, Acheuléen'in Ortadoğu ve Hindistan dışında Avrupa ve Afrika Kıtası'na nazaran daha az yaygın olduğu görülür. İsrail'de Ubeidiya yatağı ve Mount Carmel'deki Et Tabun Mağarası önemli merkezler arasındadır. Çok az sayıdaki Filistin yatakları da Alt ve Orta Acheuléen vermiştir. Kudüs'te Rephaim-Baqua Vadisi bunlardan biridir. İsrail, Ürdün ve Suriye'de Acheuléen mağaralarda bulunur. Judée Çöl'ündeki OuQatafa Mağarası Orta Acheuléen olarak nitelenen buluntular vermiştir.

Kafkaslar'da Laché-Balta yatağı ve Kudaro Mağarası'nda. Transkafkaslar'da ise Azyck Mağarası'nda Acheuléen görülür.

Hindistan'da en önemli buluntu yerlerinden birisi Soan Vadisi'ndeki Chauntra'ddır. Bu istasyon Eski ve Orta Acheuléen ile Üst ya da Evrimlenmiş Orta Acheuléen tipte aletler bir yana bırakılacak olursa, Hindistan ve güneydoğu Asya dışında iki yüzeyle alet içeren tek nokta Java'da Padjitan bölgesindedir. Aynı zamanda Acheuléen iki yüzeyleliler Türkmenistan'ın batı kısmında, Marguichlak yarımadasında ve bol sayıda orta Kazakistan'da bulunmuştur. Sovyet Orta Asya'sının dağlık kısımlarında ise Acheuléen kültürün izlerine rastlanmaz.

Türkiye'de ise özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Acheuléen tipte iki yüzeyle aletlerin geniş alanlara yayıldığı, son yıllarda yapılan Paleolitik Çağ yüzey araştırmalarından anlaşılmaktadır. Ülkemizde Acheuléen tipte iki yüzeyle aletler bulunan istasyonlara daha sonra değinilecektir.

WÜRM buzulu başlarında Acheuléen kültürün yerini yavaş yavaş Avrupa'da Moustérien kültür, Afrika'da ise Fauresmith ve Sangoan kültürleri almaya başlamıştır.

MICOQUIEN

Fransa'da Dordogne Bölgesi'nde, Les Eyzies'de, La Micoque buluntu yerinden adını almıştır. Bu terim 1916 yılında O. Hauser tarafından, La Micoque yatağının endüstrilerini ifade etmek için kullanılmıştır.

La Micoque küçük bir kaya sığınağıdır. Bu buluntu yerinde kazılar 1895 yılında başlamış ve birçok araştırmacı tarafından bu sığınağın birikmiş olan depoları incelenmiştir. 1929 yılından 1932 yılına kadar D. Peyrony tarafından yürütülen çalışmalar, burada Tayacien ve Micoquien olmak üzere iki endüstri tip yatağının bulunduğunu ortaya koymuştur.

La Micoque kaya sığınağında stratigrafik olarak 5 arkeolojik seviye saptanmıştır. En eski olanlar Tayacien'e aittir. Ayrıca eski bir Moustérien seviyesi, Tayacien seviyelerin ikisi arasında bulunur. En üst seviyeler ise Micoquien kültürle ilgilidir.

Leakey, güneybatı Avrupa'da bazı yerlerde Levalloisien kültürün üst Acheuléen'le birlikte bulunduğunu ve Levalloisien'in üst Acheuléen'i etkilemesi sonucunda Micoquien kültürün ortaya çıktığını belirtir.

Micoquien kültürün özelliği, uç kısımları ince ve sivri olan iki yüzeyli aletlerin çoğunlukta olmasıdır (Levha. IV, Şekil.1; Levha. XXI, Şekil. 1-2).

Eskiden Micoquien iki yüzeyli aletlerin mızrak ucu ve üçgen biçimli ve genellikle de küçük ölçülerde olduğu kabul edilmiştir. Fakat bu doğru değildir. Her küçük iki yüzeyli parçanın Micoquien olacağı yanlıştır. Diğer iki yüzeyli endüstri grupları içinde de küçük ebatlı iki yüzeyli aletlere rastlamak mümkündür. Her iki yüzünün de küçük çıkarımlarla işlendiği Micoquien iki yüzeyli aletlerinin silindir şeklindeki yumuşak vurgaçlarla yapıldığı anlaşılmaktadır.

Aslında Micoquien, Acheuléen kültürün çok gelişmiş bir evresi olarak kabul edilir. Micoquien olarak bilinen bu çok gelişmiş formlar, son buzulun erken evreleriyle yani Würm buzulu ile çağdaştır ve Levalloisien, Moustérien ile belki de erken bıçak (dilgi) kültürleriyle birleşmişlerdir.

ANADOLU İKİ YÜZEYLİ ALETLERİ

Anadolu’da yapılan Paleolitik çağ ile ilgili araştırmalara bir göz atılacak olursa, bulunan iki yüzeyli aletlerin bir kısmının Acheuléen evre öncesine, çok az bir kısmının da bu evrenin sonrasına bağlandığı görülür. Anadolu’da bulunan iki yüzeyli aletler içinde, esasen tipolojik olarak Acheuléen evre öncesi ve sonrasını ilgilendiren herhangi bir örnek bulunmamaktadır. Genelde Acheuléen evre öncesine ait iki yüzeyli endüstriler Anadolu’da fazlaca bilinmemektedirler. Fakat bu Anadolu’da Acheuléen evre öncesi iki yüzeyli endüstriler yok anlamında algılanmamalıdır. Elbette ki bu evreye ait endüstriler de Anadolu’da bulunmaktadır. Ancak bu endüstrilerle ilgili buluntuların gerçekten az olduğunu ve bu endüstrileri içeren gerçek Paleolitik sitlerin bulunmadığını söyleyebiliriz. Buna neden olarak ta yapılan Paleolitik araştırmaların yeterince yaygın olmadığını göstermek olanaklıdır.

Dolgu içi buluntular veren Karain Mağarası, Kaletepe Deresi 3 ve kısmen de Şehremuz Tepe’yi bir yana bırakacak olursak, Acheuléen evre sonrasına ait iki yüzeyli alet içeren endüstrilerin de Anadolu’da “Tip Lokalite” halinde kendini göstermediği anlaşılmaktadır. Gerçi Anadolu’da bir Micoquien endüstri olduğu bazı araştırmacılarca belirtilmektedir. Fakat bunlar da gerçek yataklar içinde bulunamamışlardır. Ancak birçok iki yüzeyli aletin tipolojik yönden bu kültürün formlarına benzemeleri, böyle bir yorum yapılmasına neden olmuştur diyebiliriz. Bu nedenle şimdilik Anadolu’da gerçek anlamda bir Micoquien endüstriden söz etmenin doğru olmayacağını belirtmekte yarar vardır.

Anadolu’da bulunan iki yüzeyli aletler içinde “Micoquien tip iki yüzeyli aletler” çok sayıda ve çok tipik örnekleriyle temsil edilmektedir. Bu tipler, klasik iki yüzeyli alet tipleri içinde % 8,3 gibi oranla kendilerini göstermektedirler. Ancak bu formların genellikle Acheuléen evre içinde ve çoğunlukla da “Üst Acheuléen” evre içinde kendilerini gösterdiklerini bir kez daha vurgulamakta yarar vardır.

Anadolu’da incelenen iki yüzeyli aletlerin tamamı Acheuléen kültüre aittirler. Tiplerine ve özelliklerine göre de daha çok “Orta Acheuléen”, kısmen “Üst Acheuléen” ve çok az olarak ta “Alt Acheuléen” evre içinde yoğunlaşmaktadırlar. Orta Acheuléen % 66,6, Üst Acheuléen % 28,4 ve Alt Acheuléen evre ise % 4,8 ile temsil edilirler. Buradan şöyle bir genelleme yapmak sanırız olanaklıdır: Acheuléen dönemde Anadolu’nun gerek iklim ve gerekse ekolojik koşullar açısından uygun bir ortama sahip olduğunu ve bu kültürü yaratan insanların Anadolu’nun büyük bir kısmında, özellikle akarsu kenarlarında, rahatça dolaşıp avlanabildiklerini söyleyebiliriz. Nitekim bu alanlarda Paleolitik insanlar tarafından bırakılan ve yüzey araştırmalarıyla bulunan iki yüzeyli aletlerin, Anadolu’nun değişik coğrafi bölgelerinde yaygın olarak bulunmaları bu görüşü destekleyen en önemli kanıtlardır.

Anadolu'da Acheuléen iki yüzeyli aletlerin buluntu yerleri açısından konu ele alındığında şöyle bir görünümle karşılaşmaktadır. Bulunan iki yüzeyli aletlerin büyük bir çoğunluğu Gaziantep, Şanlıurfa ve Adıyaman illeri çevresindedir. Daha doğrusu Güneydoğu Anadolu Bölgesi başta gelmektedir. Bu bölge içinde de Fırat Havzası önde gelir. Bunun nedeni ise Fırat nehri üzerinde yapılan barajlar ve bu baraj projeleri kapsamında yapılan yoğun yüzey araştırmalarıdır. Keban barajından itibaren Fırat nehri üzerinde yapılan Karakaya, Karababa (sonradan adı Atatürk barajı olmuştur), Birecik ve Karkamış barajları göl alanlarında çok sayıda iki yüzeyli alet bulunmuş olup, Fırat Havzasının zenginliği gözler önüne serilmiştir. Ancak aynı bölgede yer alan Dicle Havzasında 2000'li yıllara kadar Paleolitik Çağ açısından fazla bir bilgi ve belde bulunmamaktaydı. Dicle Nehri üzerinde yapılan Ilısu baraj gölü alanında yapılan Paleolitik Çağ yüzey araştırmaları çok sayıda Acheuléen iki yüzeyli aletin ve buluntu yerinin saptanmasına neden olmuştur. Böylelikle bölgenin Dicle Havzasının da, özellikle Diyarbakır, Batman ve Mardin İlleri ve çevrelerinin, iki yüzeyli aletler ve Acheuléen kültür açısından zengin olduğu saptanarak, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin iki yüzeyli alet koleksiyonları yönünden Türkiye'nin en önemli ve zengin bölgesi olduğu bir kez daha kanıtlanmıştır. İki yüzeyli aletler açısından Marmara Bölgesi'nin Trakya kısmı hariç, tüm bölgelerimizde iki yüzeyli alet örneklerine rastlanmıştır. Trakya Bölgemizde henüz bir iki yüzeyli alet örneği bilinmemektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgemiz kadar olmasa da sırasıyla Doğu Anadolu, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgelerimiz iki yüzeyli aletler bakımından diğer zengin bölgelerimizdir. Karadeniz, Marmara ve Ege Bölgelerimiz ise iki yüzeyli aletler açısından diğer bölgelerimize göre daha fakirdirler.

Anadolu iki yüzeyli aletlerine hammadde açısından bakacak olursak en fazla çakmaktaşıdan yapıldıklarını söyleyebiliriz. Başka bir deyişle bu aletlerin yapımında büyük ölçüde çakmaktaşı tercih edilmiştir. Elbette bunda çakmaktaşının kavkısıl kırılma gibi ve bu kırılma sonucunda keskin kenarlar verebilme gibi özelliklerinin etkisi büyüktür. Buna karşın Kars çevresinde bulunan örneklere olduğu gibi Acheuléen dönem insanları aynı zamanda çakmaktaşının bulunmadığı alanlarda, özellikle volkanik sahalarda bazalt, obsidiyen ve andezit gibi hammaddeleri de iki yüzeyli aletleri yapmak için kullanmışlardır. Fakat yine de bu aletlerin yapımında çakmaktaşının kullanılmasına çaba harcandığı açık bir biçimde görülmektedir. Ayrıca çakmaktaşı alanlarıyla iki yüzeyli alet buluntu yerleri arasında da bir paralelliğin olduğu kendini göstermektedir.

Anadolu iki yüzeyli aletlerinin tipolojik olarak bazı özelliklerine de kısaca değinelim.

İncelenen iki yüzeyli aletler öncelikle Klasik İki Yüzeyli Aletler ve Klasik Olmayan İki Yüzeyli Aletler olmak üzere 2 ana gruba ayrılmışlardır. Bu iki ana gruptan büyük bir kısmının (% 88) Klasik İki Yüzeyli Aletler olduğu anlaşılmıştır. % 12'lik bir kısmı ise Klasik Olmayan İki Yüzeyli Alet ana gruba içinde yer almaktadır. Klasik olmayan tipler içinde 10 tanesi Kısmi iki yüzeyli, 5 tanesi çekirdek biçimli iki yüzeyli alettir. Kısmi iki yüzeyli aletlerden biri de yonga üzerine yapılmış bir nacaktır. Acheuléen kültürün 3 temel alet tipinden biri olan nacaklara ve üç yüzü kazmalara da rastlanmıştır ancak bunların sayıları iki yüzeyli aletlere oranla oldukça azdır.

Klasik iki yüzeyli aletler çok büyük bir çeşitlenme gösterirler. Ancak bunlar içinde en fazla görülen tip "badem biçimli" iki yüzeyli aletlerdir. % 34,3'lük bir orana sahiptirler. Badem biçimlilerden sonra sırasıyla Ovalimsi iki yüzeyli aletler (% 29,6), pisi balığı biçimli (limande) iki yüzeyli aletler (% 14,8) ve Micoquien tip iki yüzeyli aletler (% 8,3) gelir. Diğer tipler daha düşük yüzdelerle temsil edilirler. Örneğin mızrak biçimi iki yüzeyli alet örneği yoktur.

İki yüzeyli aletlerin uzunluk, genişlik ve kalınlık ölçümlerine bakılacak olursa, Türkiye'de en uzun iki yüzeyli aletin 20-21 cm. olduğu görülür. Ortalama olarak 10 ile 15 cm. arasında uzunluğa sahip olanlar en fazla yüzdeyi (% 66,6) oluştururlar. Genişlik açısından en fazla 5 ile 10 cm. arasında olanlar görülür ve bunların oranı % 95,9'dur. Genişliği 5 cm. den az olan tek bir örnek vardır. 10 ile 15 cm. arasında olanlar ise 4 adetle % 3,3'lik bir orana sahiptirler. Kalınlık açısından ele alındıklarında ise 3-5 cm. arasında olanlar % 72,3 ile en yüksek yüzdeyi oluştururlar.

Anadolu İki yüzeyli aletlerinin ağırlıklarını incelediğimizde 100 gr.dan daha aşağıda olan hiçbir örnek yoktur. Anadolu'nun en ağır iki yüzeyli aleti 1252 gram olup, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Batman İli, Raman Dağı üzerinde bulunmuştur. Ortalama olarak 250-500 gr. arasında olanlar en fazladır (% 44,2).

Anadolu iki yüzeyli aletlerinde gözlemlenen en önemli özelliklerden biri de, bu aletlerin uç, dip ve kenarlarında görülen dışbükeyliktir. Buradan yola çıkarak bu aletleri yapan insanlarda dışbükeylik kavramının oldukça gelişmiş olduğunu ve bunun da yontma teknolojisinde önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz.